

SINTEZA FENOMENOLOŠKE TANATOLOGIJE

(Mark Lošonc: *Iskustvo smrti. Fenomenološke tanatologije*, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Beograd, 2026)

Nova monografija Marka Lošonca se u deset poglavalja bavi izuzetno složenim fenomenom smrti. Autor je studiju koncipirao tako što je najpre precizno odredio svoj pristup i metodologiju. Smrt će biti istraživana iz fenomenološke perspektive, ali ne tako što će prisvojiti stanovište nekog konkretnog fenomenologa nego tako što će najpre interpretativno proći kroz sve merodavne fenomenološke pozicije. Pojam vremena presudno određuje fenomen smrti – ona se ispostavlja kao granica vremenitosti, jedinstveni događaj koji je ujedno i s ove i s one strane naše vremenitosti.

Najpre će biti izlagana perspektiva osnivača fenomenologije, Edmunda Huserla. U njoj će autor umesno ukazati na veoma važne pojmove, poput senčenja i sedimentacije, kao na svojevrzne fenomenološke postupke koji su strukturno srodni sa smrću pošto ukazuju na konačnost. Tako se smrt određuje kao okončavanje sedimentirane svesti, odnosno, poetičnije, kao „noć sedimentiranog”. Uverljive pasuse autor ispisuje upoređujući smrt i spavanje, odnosno analizirajući Huserlov stav prema kojem je smrt „poslednje spavanje”, ali istovremeno skreće pažnju i na razliku među njima jer, kada smrt nastupi, „[n]emam više uspomene o tome šta sam bio, šta sam iskusio, šta sam mislio, šta sam planirao u pogledu budućnosti, jer, što se tiče budućnosti, svetovno sećanje podrazumeva da imam svetovnu sadašnjost u kojoj postoji ono ljudsko i telesno za samog sebe!”

Poglavlje posvećeno Maksu Šeleru usredsređuje se na intuiciju smrti, kao i na tanatološke patologije. Lošonc zastupa tezu da se poimanje smrti kod Šelera zasniva na tvrdnji da se stvarnost smrti pretvorila u znanje o smrti koje je lišeno evidentnosti intuicije. Krucijalni momenat Šelerove argumentacije on s pravom prepoznaje u ideji da smrt pripada formi i strukturi unutar koje je svaki život dat za nas. Otuda fenomen smrti nije prikladno posmatrati kao okvir koji bi slučajno pripadao psihičkim ili fiziološkim procesima, nego je smrt pojmljena kao svojevrzni ram koji pripada samoj slici, i bez kojeg slika života ne bi bila moguća.

Poglavlje posvećeno Karlu Jaspersu očekivano je skopčano s pojmom granične situacije. Lošonc konstatuje kako se povlašćeni status graničnih situacija u Jaspersovoj filozofiji sastoji u tome što je isključivo u njima konačno doživljena i reflektovana egzistencijalna neizbežnost – a njen smisao je u tome da egzistencija konačno postaje svesna bivstvovanja. Iz antropoloških iskustava granice i ograničenosti tako „probija” ontološki horizont stvarnosti. Presudan novum u Jaspersovom poimanju smrti autor uočava u krizi strepnje, budući da se zahvaljujući njoj suočavamo sa ništavilom u smislu svesti o tome da nas u jednom trenutku više neće biti. A upravo na osnovu takvog iskustva nastaje autentična svest o bivstvovanju. Jaspers tvrdi da je doživljaj medij u kojem se za nas pojavljuje bivstvovanje, te da ta pojava podrazumeva pojačanu svest, odnosno svojevrсну is-

punjenost vremena u smislu momenta u kojem se večnost ispostavlja kao sadašnjia, te se kao takva može „iskusiti kao stvarnost”.

Naročito inspirativno deluje poglavlje posvećeno pojmu smrti kod Emanuela Levinasa. Lošonc skreće pažnju kako Levinas opisuje odnos (ili ne-odnos) prema smrti kao nešto što ne samo da nije saglasno sa iskustvom, nego se čak nalazi u suprotnosti spram njegove pozitivnosti. Za fenomenološkog posmatrača nema i ne može biti pojave smrti prosto zato što nam se vlastita smrt ne može pojaviti, tako da ne može biti ni reči o standardnom fenomenološkom zahvatanju datog. Levinas utoliko govori o iskustvu smrti kao iskustvu izmicanja, pa se smrt ispostavlja kao događaj koji nadmašuje intenciju koju bi trebalo da ispuni. Rečju, smrt izmiče fundamentalnom Huserlovom metodološkom dvojstvu, jer smrt ne može da postane noema. Pritom, Levinas ukazuje na dramaturgiju smrti Drugog, u kojoj prepoznaje osećaj *par excellence*, iz čega proističe da je naš odnos prema smrti čista emotivna veza. Nadalje, autor naglašava značaj Levinasovog citata Joneska: ako volimo dovoljno intenzivno i apsolutno, smrt se povlači. Tome Levinas dodaje, pozivajući se na Platonovu sveštenicu Diotimu iz dijaloga *Gozba*, da je ljubav zbog toga shvaćena kao ἀθανασία ἐρως, odnosno kao nenadmašna želja za besmrtnošću. Naredna poglavlja tematizuju fenomenološku tanatologiju, baziranu na fenomenu apsurda kod Žan-Pola Sartra, na pojmu neintencionalne samodatosti kod Mišela Anrija i fenomenu davanja kod Žan-Lika Mariona.

Fenomenološki rukopis Marka Lošonca siguran je i ispisan. Autor izvanredno poznaje i primarnu i sekundarnu literaturu, koje vešto sučeljava, ne izbegavajući pritom ni polemičku notu tamo gde smatra da je neophodno da iskaže svoju nesaglasnost. Sistemskim pristupom okupljeno je gotovo sve relevantno što je fenomenologija mogla i umela da kaže o fenomenu smrti, a u poslednja dva poglavlja i dopunjeno problemskim stanovištima koja tematizuju iskustva straha od smrti i fenomen bliske smrti. Nadalje, autor se ne zadržava samo u ravni teorijskih spekulacija nego u svoja razmišljanja po potrebi uključuje i rezultate empirijskih istraživanja. Takođe, beležimo i iskorake izvan filozofskih okvira, prevashodno u poglavlju o smrti i strahu, gde nas Lošonc podrobno upoznaje s rezultatima duhovnika Ričarda Alperta i egzistencijalnog psihoterapeuta Irvina Jaloma. Utoliko je ova studija jedinstvena u filozofskoj literaturi na srpskom jeziku, jer objedinjuje sve relevantne fenomenološke pozicije kada je reč o istraživanju smrti i, što je još važnije, stavlja ih u odnos međusobnog dijaloga.